

Професия – родител

Родителите са основният компонент на всяко едно семейство. Тяхната отговорност за развитието на детето е много голяма. Хармоничните взаимоотношения и емоционалните връзки в семейството са особено важни. Но във взаимоотношенията родител – дете възникват редица проблеми. Някои от тях са свързани с нормалните житейски периоди, през които преминава човека в личностното си развитие, други с проблеми в общуването, а трети с различията на възрастовите поколения. Различно е положението, когато в семейството има само едно дете или когато децата са повече. **Единственото дете в семейството** е обект на цялото внимание, често се задоволяват всичките му желания, което би могло да доведе до формиране на егоистична насоченост, капризно поведение и консуматорска психика. В същото време единственото дете расте самотно, изпитвайки неудовлетворени желания за контакти с други деца. При семейства с едно дете е възможно да се създадат и някои проблемни ситуации в отношенията между родителите или между бабите и дядовците и родителите. Понякога често се започва неосъзнато състезание на възрастните в задоволяване на всякакви капризи и желания. Единствените деца в семейството, които живеят при **условия на свръхзагриженост, породена от постоянни страхове и безпокойство от страна на родителите, формират своеобразни характерови особености.** Когато детето е свръхобгрижено, родителите му спестяват волевите усилия да преодолява трудните моменти. В ситуация на свръхобгриженост детето отказва да се прави самостоятелно дори елементарни неща, свързани с навици с грижи за себе си /обличане, хранене, връзване на обувки и др. То свиква някои друг да прави всичко вместо него и постепенно става отпуснато, пасивно и трудно приспособимо в социална среда. В повечето случаи след отказ да бъде изпълнено неговото искане то проявява агресия към неудовлетворяващото желание крясъци, плач, викове, удряне, заплахи или автоагресия /хапане, удряне/.

Прекалените грижи за децата са толкова вредни, колкото и липсата на грижи. Разглеждането и постоянното възвеличаване на качествата на децата могат да формират някои негативни черти, като високомерие, нереално висока самооценка и чувство на превъзходство над другите или изолация и неумение за общуване. Появата на второ дете поставя понякога проблеми на приспособяването към братчето или сестричето от страна на първото дете. Понякога е възможно у него да се появи ревност, дори враждебност, ако родителите не са го подготвили психологически и ако тяхното внимание е насочено дори само за момента към по-малкото дете. Значение има и разликата във възрастта на децата. Известно влияние оказва и това дали децата са от един пол. Ако се показват предпочитания към едното от децата другото израства, но рано или късно това би създавало проблеми. Подсъзнателното съревнование за обичта и вниманието на родителите от страна на децата води до натрупването на стрес, които рано или късно дава своите отрицателни ефекти в поведението. Чувството на отхвърленост в детска възраст оставя трайна следа в човешки живот и в по-късен етап се проявява в деструктивен поведенчески модел.

По друг начин стои въпроса при **децата в семейства на разведени родители**. Конфликтите между възрастните могат да превърнат детето в изкупителна жертва. Децата са много чувствителни към всички недоразумения и кавги в семейството, но те изпадат в много тежки състояния след загубата на единия от родителите. При появата на втори баща или майка също се появяват някои трудности на приемането и адаптирането към новия родител. Преживяванията и отношенията на заварените и доведените деца в семейството са много сложни. Особено е и положението, когато в него и по-точно в отглеждането и възпитанието на децата, се включват и други близки - баби, дядовци и др. Това има своите предимства, но има и недостатъци. Предимствата са свързани със запазването на традициите, взаимното подпомагане, както в домакинската работа, така и в отглеждането на децата. Но понякога възникват конфликти между младите и старите, поради различните разбираня и начин на живот на едните и другите.

Съществува и опасността старите да поемат повечето грижи за децата и да им обръщат повече внимание. Това може да доведе до известно отчуждаване на децата от родителите им, като се формира по-голяма привързаност към бабата и дядото. Други усложнения се явяват, когато заедно живеят и други близки членове на семейството - лели, чичовци, вуйчовци. В тези случаи са възможни ситуации на съревнование за спечелването на любовта и благоразположението на детето от страна на възрастните. Детето поставено в ситуация на избор между значимите за него възрастни расте тревожно и объркано, а това води до негативни последици, които се проявяват на по-късен етап от живота му. Родителите реагират по различни начини във взаимоотношенията си с децата. Тяхната реакция обуславя различен поведенчески модел, който отговаря на определена възпитателна форма. В крайните си изяви родителските типове изглеждат почти карикатурно, но в практиката често се препокриват, понякога изцяло, понякога частично.

ТИПОВЕ МАЙКИ:

- ***Жертвоготовната майка.*** Тя върши всичко заради децата - готви, чисти, подрежда, пише домашни. Смисълът на живота ѝ са децата. Тя се лишава от личен живот и професионално развитие заради тях. Жертва собствените си интереси и пренебрегва себе си. Когато децата пораснат и станат самостоятелни /ако въобще това се случи/ постоянно им се натяква какви “жертви” е направила заради тях. Тя трудно приема порастването на децата и правото им на самостоятелен живот. По-късно този тип майка развива потребност от постоянна благодарност. Всяка форма на самостоятелност на децата приема като “неблагодарност” и “неоценяване”. Децата ѝ остават или силно зависими от нея до края на живота си, или се превръщат в бунтари.
- ***Майката „кукла”.*** Любовта на този тип майка е насочена към децата само докато са малки. Тя ги обича и полага грижи за тях само докато са безпомощни.

Когато пораснат, тя става отчуждена и насочва вниманието си в друга сфера. Безпомощна е в разбирането и подкрепата си към порасналите деца. Остава ги сами да решават проблемите си и се ограничава само с подсигурияването на нужните средства за физическото им оцеляване. Децата се чувстват изоставени и неразбрани. Те се справят както могат, според възможностите си и спират да споделят с майката.

- **Отчуждената майка** . Тя не показва на децата си, че ги обича. Предпочита де си спести любовта, за да не ги разглези. Често целува децата си тайно докато спят, но в действителния живот не показва към тях никакви емоции. Тя е прецизна в потребностите на децата за дрехи и храна. Създава перфектни правила на поведение и се стреми да се спазват, но проявява недостатъчна емоционална загриженост към децата си. Децата се отчуждават и дистанцират. Те стават подтиснати и затворени. Често самочувствието им е много ниско.
- **Тревожната майка**. Тя се опитва да предпази децата си от всичко, защото постоянно се тревожи и във всяко нещо вижда опасност и негативни елементи. Постоянно е ангажирана с децата и не им оставя никаква свобода на действие и решение. Задушава потребността им от самостоятелност със свръх грижи и вземане на решение вместо тях. Тревожността на майката се придава и на децата. Някои от тях развиват агресивни тенденции и форми на депресия и невротизъм. В юношеството е възможно да се превърнат в бунтари.
- **Майка тип “подвижна библиотека”** . Приема възпитанието на децата си като свой дълг. Отглежда ги по книга, придържайки се към написаните там правила и определени планове. Тя знае коя храна е полезна и здравословна за детето и му я подсигуриява. Прецизна е в грижите си, но в отношенията липсва спонтанност. Има високи изисквания към себе си /като майка/ и към детето. Тя знае кой спорт е полезен за него и без да се интересува дали детето иска това, го задължава да тренира.
- **Ревнивата майка**. Когато децата започнат да стават самостоятелни този тип майка се разстройва и се чувства ненужна и излишна. Тя има доминираща позиция и се придържа към нея чрез постоянно критикуване дори на порасналите си деца. Тя никога не одобрява начина, по който те се обличат, по който изглеждат техните приятели и това, как поддържат дома си. Смята, че обичта им към децата и дава право да решава всичко в живота им. Склонна е към постоянно мърморене и недоволство. Порасналите ѝ деца или остават напълно зависими от нейното одобрение или стават непоправими бунтари.

- Майката приятел.** Тя е приятел на децата си, пълна противоположност на отчуждената майка. Тя ги разбира, чувства болката им, но не може да каже “не”, когато трябва. Твърде често отлага възпитанието на децата си за по-късно или го оставя на някои друг /баща, баби или учители/. Проблемите настъпват поради неразбирането на факта, че децата до определена възраст се нуждаят от родители, които им създават чувство за сигурност, чрез точни, ясни и определени последователно изисквания и правила. При взаимоотношенията майка – приятел в детето се натрупва обърканост и тревожност, породена от липсата на сигурност и безопасност. Всеки един човек може да избира приятелите си. В даден момент от живота си може да бъде приятел с някого, а после това да се промени. Ние не избираме родителите си, а приемаме простичкият факт, че точно тези хора са нашите родители, независимо дали това ни харесва или не. В отношенията родител – дете възрастният е този, който определя правилата. Той се грижи не само за физическото оцеляване на детето, но и за неговото развитие, като личност. И от това какво е получило детето като обич, подкрепа, чувство за сигурност и отношение към себе си и към другите в детството си, зависи неговото формиране като личност и като модел на поведение. В ранна детска възраст родителите са тези, които създават у детето чувството за безопасност. Децата, които усещат, че възрастният до тях знае кое е добро и лошо за него са по-спокойни. Те преодоляват нормалните детски страхове по здравословен начин и изживяват по-спокойно и сигурно детство. Родителят може да бъде приятел на детето си, но едва след като то е формирано като личност.
- Майка от време на време.** Поради кариерата си или други дейности тя пренебрегва възпитанието на децата си. Този тип майка компенсира отсъствието си, като през малкото време, когато е с децата ги отрупва с подаръци и свръх грижи. Тя задоволява всичките им капризи, като декомпенсация на подсъзнателна вина. Децата при този родителски модел развиват дефицити и като поведенчески модел формират крайности на свръхобщителност, с която удовлетворяват потребността си от внимание или затвореност и дистанцираност в междуличностните отношения. Децата се нуждаят от постоянна обич, грижа, подкрепа и внимание. Липсата им поражда конфликти (вътрешни и външни), тревожност и обърканост, а всичко това оказва влияние върху увереността, самооценката и формирането на убеждения. Убежденията и вярванията формират поведението.
- Липсващата майка.** Предоставила е отглеждането и възпитанието на децата на друг. Не се интересува от тях и ги смята за сериозна пречка в своя живот. Не рядко с чувство на облекчение и на “изпълнен родителски дълг”тя изпраща децата си за отглеждане някъде далеч от нея - при бабата и дядото в друго населено място или в дом за отглеждане. Тя лишава детето си от жизнено нужните му контакти на близост. Нерядко децата на липсващите майки изпитват

недоверие и завист към другите. Те растат в постоянен дефицит, въпреки грижите и обичта на бабата и дядото. Момчетата израснали при такива условия изпитват недоверие към другия пол, затвърдено от постоянното разочарование, породено от липсващата майка. Някои от тях компенсират дефицита и липсата като търсят емоционална близост и разбиране в групи. Други неосъзнато компенсират чрез бракове с по-възрастни жени, от които очакват подсъзнателно да ги дарят с липсващите в детството майчински отношения.

- **Тираничният тип майка.** Поведението на майката изисква от децата подчинение, наложено чрез властност, прекомерна строгост и свръх възискателност. Майката изисква, но без да разбира и да дава нещо на децата си. В резултат на това в характера на детето започват да доминират черти като: повишена агресивност към околните, изострено честолюбие, склонност към активен или пасивен негативизъм, властност или плахо поведение, несамостоятелност и неувереност.
- **Свръх закрилящата майка.** Характерно за нейното поведение е прекомерното подпомагане на детето, предпазването му от всякакви трудности и презадоволяване на всякакви желания. Тя е напрегната и тревожна и винаги се стреми да предпази детето си от всякакви неуспехи и разочарования. При него се създава нагласа, че всичко, което пожелае му се полага. Това формира у него своеобразна егоцентрична самовлюбеност. То не се научава да преодолява самостоятелно трудностите и да се справя с проблемите. Винаги разчита на мама, която ще ги реши. Децата стават силно зависими от майката, прекомерно възискателни и претенциозни към околните. Неудовлетворяването на тези им очаквания ги прави лесно раними и податливи на редица невротични разстройства.
- **Колебаещата се майка.** Характерното за нейното поведение е постоянно колебаещото се между двата крайни полюса отношение към детето. Често смяната на поведението и е много бърза, като строгите наказания се заменят почти веднага с отстъпки. Това води до обърканост при детето. То не може да разграничи позволеното от непозволеното. У него се развива чувство на тревожност, вътрешна несигурност и страх при всяко вземане на решение. Децата, отглеждани от този тип майки нямат собствена позиция и лесно се поддават на чужди влияния и манипулации.
- **Глезещата майка.** Тя е прекалено отстъпчива пред детето си. Винаги се възхищава от него, омаловажава грешките и за провиненията или провалите му търси вината винаги у някой друг. Проявява мекушавост относно желанията на детето. Изпитва преклонение пред него и постоянно го глези. Това води до

високомерно и надменно отношение на детето спрямо другите. То става капризно и егоистично.

- **Уравновесената майка.** Тя е умерена, емоционално устойчива. Създава ясни и точни правила въз основа на разбиране, доверие и близост с децата. Създава у тях обективна преценка за собствените им отговорности и поведение. Показва обичта си, но не позволява да я манипулират.
- **„Идеалната“ майка.** Такава просто не съществува. Няма майка, която да не е допуснала грешка или да не е била обективна към детето си. Това просто е част от живота. **Важното при възпитанието на детето е постоянно да се учим от грешките си и да го даряваме с обичта си.**

ТИПОВЕ БАЩИ:

- **Търпеливият „ангел“.** Той обича да играе с децата си. Обръща им голямо внимание, но когато има проблем с възпитанието им, предпочита да не взема отношение по него. Остава решаването на проблемите на някои друг член от семейството. Теоретикът Думите му често се разминават с делата. Има определени представи за възпитанието на децата си. Теоретически е подготвен, но на практика не може да се справи с тях.
- **Упоритият баща.** Смята, че децата му трябва постоянно да учат и да усвояват нещо, вместо да играят. Неговото възпитание е упорито насочено само към постиженията на детето. Той определя какво трябва да прави детето, с какво да се занимава, какво да спортува. Съставя график, който да запълва цялото му време. Не допуска никаква свобода и възможност за собствената активност на детето.
- **Диктаторът.** Отглежда децата си като войници. Неговата строго дисциплина изисква строг ред, подчинение и точност. Настоява децата му да са амбициозни и стриктно следи всичко, което правят. Дълбоко в себе си той обича децата си, но никога не го проявява.
- **Незаинтересования баща.** Не се интересува от децата си. Не взема участие в отглеждането и възпитанието им.
- **Любеобвилния баща.** Полага прекалено много грижи за детето си. Задоволява желанията му и се старая максимално да освободи детето от каквито и да е отговорности и задължения.

- **Вълшебникът.** Дава на децата си пълна свобода, позволява им да правят каквото поискат. Трудно им отказва нещо. По-скоро е техен приятел. Одобрението им го прави щастлив. Често изпада в конфликти с майката, когато тя изисква от децата и им поставя задачи.
- **Суверенът.** Отнася се с децата си като с възрастни. Не ги хвали, не ги порицава. Смята, че само присъствието му е достатъчно за тяхното възпитание.

Възпитателната функция на семейството е неизбежна, независимо от това, дали е осъзната или не. В семейството възпитанието се извършва главно в хода на всекидневния живот, на съвместните дейности и на общуването. Възпитанието изисква целенасоченост от страна на родителите и взаимна подкрепа при поддържането на определена линия на изисквания. Децата чувстват разликите във високостта от страна на майката и бащата. Особено вредно е пред децата единият родител или бабата и дядото да критикуват и нападат другия родител. Разногласията между възрастните не трябва да се решават в присъствието на детето. Възпитанието на децата е свързано с формиране на самодисциплина, отговорно поведение и овладяване на самоконтрола. Децата се развиват най-добре в атмосфера на любов, опряна на разумно, последователно възпитание. Крайните форми на възпитание хиперпротекция /свръхизисквания/ и хипопротекция /липса на изисквания/ са еднакво вредни за възпитанието и водят до много отрицателни прояви в поведението. При свръхизискванията от страна на родителите детето страда от унижението и страха, предизвикани от чувството, че няма да се справи. Атмосферата е подтискаща и смазваща. Детето не е в състояние да взема каквито и да е самостоятелни решения. Индивидуалността му е смазана от формираната неувереност. То изпитва постоянен гняв, който рано или късно избива в проблемно поведение. Суровостта при възпитанието оставя неподготвени децата за справяне в живота. При свръхизисквания, придружени с насилие, емоционален и физически тормоз, е възможно детето да започне да се държи агресивно спрямо други деца. То започва да приема себе си, като отхвърлено и необичано. Децата са особено чувствителни по отношение на отхвърлянето, присмеха и гнева в семейството. При липсата на изисквания детето израства с представата, че светът се върти около него. Прави каквото си пожелае. Не приема авторитетите на родителите си. Изпада в гневни изблици, за да получи това, което желае. Проблемите настъпват още с тръгване на училище. Такова дете не приема никакви правила. Трябва ли родителят да наблюдава пасивно, как детето му върши какво ли не и да не се намесва? Категорично не. Всички оправдания и надежди, че това ще се промени с израстването са самозаблуждения. С израстването проблемите ще се задълбочават.

Любовта на родителите трябва да е придружена с ясни, точни правила и изисквания. Тези правила трябва да се отстояват последователно. Любовта и дисциплината си взаимодействат във влиянието си върху детското поведение. Те са две

измерения на едно и също нещо. Едното изисква другото. Уместните наказания не са неща, с които родителите накърняват достойнството на детето, те са нещо направено заради него. Когато наказвате детето не нападайте неговата личност, а говорете за конкретната негова постъпка. *Дисциплина е да се дават и спазват обещания към другите и към себе си. Спазването на обещания изисква полагането на значителни и продължителни усилия. Дисциплината не е нещо, което може да се изгради за един миг. За изграждането на дисциплинираност е необходима много решителност и последователност.* Създаването на добри навици във всяка област – от храненето до уменията в общуването е съзнателно усилие и последователни действия.

ОПОРНИТЕ ТОЧКИ ПРИ ВЪЗПИТАНИЕТО НА ДЕЦАТА са свързани с:

- Формирането на точни и ясни правила и изисквания. Те помагат на детето да си изгради преценка относно това кое е позволено и кое не.
- Последователно изискване. Нормално е децата да нарушават първоначално поставените правила. Ако едно изискване е поставено и не се следи за изпълнението му от страна на родителите, детето на подсъзнателно ниво отхвърля родителския авторитет. Създава се погрешен поведенчески модел .
- Спокойно говорене, без повишаване на тон и без натяквания. Обяснявайте на детето, как се чувствате от неговите постъпки. Гневът и крещенето при общуването между родители и деца не водят до никъде. Каквото и да се е случило, овладейте емоциите си и тогава говорете.
- Хвалене и стимулиране на всяка положителна постъпка и порицаване на отрицателните.